

Kavram ve Anlam Boyutu Perspektifinde Arapçada Siyah Renk

Rıfat Akbaş

Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı
Van/Türkiye
akbasakbasa.1988@hotmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8533-3335>

Özet: Sözcük dağarcığı, zengin içerikli düşünce kalıpları, erillik-dişillik olgusu, az sözcükle geniş anlatı olanaklarını sağlaması, ikincil ve yan anlamları ihtiva etme potansiyeli, türeme kapasitesinin genişliği ve ince anlam ayırmaları gibi nitelikler Arap dilinin zenginliğini belirleyen özellikler arasında öne çıkanlardır. Siyah rengin kavram ve anlam boyutu etrafında şekillenen söz varlığı Arap dilinin bu özelliklerini yansıtan spesifik örneklerden sadece bir tanesidir. Bu bağlamda makalede siyah renk nitel araştırma yöntemine bağlı kalınarak gerek adlandırılma ve belirgin kılınma gerekse bazı duygu ve düşüncelerin aktarım aracı yapılması noktasında muteber sözlükler ve klasik Arap şiiri referans alınarak incelenmiştir. Siyah rengin sözlük anlamını karşılayan kavramlar dışında açıklanmaya çalışıldığı, farklı bakış açılarıyla tanımlanması, beyaz renk ile olan kombinasyonu, özellikle de ilgili olduğu varlığın temel alınmasıyla hem olumsuz çağrışımların hem de bireysel arzu ve özlere mecazi dili yapıldığı gibi hususlar makalenin ana temasını teşkil etmektedir. Makalede siyah renk ile yapılan birtakım farklı adlandırma ve ifade tarzlarının Arap kültürüyle olan bağlantısına da dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Arap Edebiyatı, Siyah, Kara, Renk.

Geliş Tarihi/Received Date: 14.09.2021

Kabul Tarihi/Accepted Date: 28.10.2021

Araştırma Makalesi/Research Article

Atıf/Citation: Akbaş, Rıfat. "Kavram ve Anlam Boyutu Perspektifinde Arapçada Siyah Renk". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30/2 (Aralık 2021), 571-598. <https://doi.org/10.51447/uluifd.995537>

The Black Colour in Arabic in Perspective of Concept and Meaning Dimension

Abstract: Such qualities as vocabulary source, thinking patterns with rich content, masculinity-femininity phenomenon, providing opportunities for expressing large narrations with few words, the potential of containing the secondary and side meaning, the ability for literary arts, the breadth of the derivation capacity and subtle distinctions of meaning are the qualities which stand out the properties determining the richness of Arabic Language. The existence of words formed around the concept and meaning dimension of the colour black is solely one of the specific examples reflecting these properties in Arabic language. Within this context, in this article, the black colour was studied in detail by referencing reliable dictionaries and classical Arab poetry in terms of making it a tool for both naming and determining and also transferring senses and thought. The issues such as the colour black tried to be explained excluding concepts meeting its lexicon meaning, and defined in different perspectives, and its combination with white colour, and metaphorically both negative connotations and individual desire and longings made specifically, make the main theme of the article by taking the being in question. The connection between some different naming and expression styles and Arabic culture made with black colour in this article were also called attention to.

Keywords: Arabic Language, Arab Literature, Concept, Meaning, Black, Colour.

[You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Giriş

Duygu ve düşünceler bazen fiili olarak ortaya konulurken çoğu zaman dil aracılığıyla muhabata yansıtılmaktadır. Gerek fiilen gerekse dil aracılığıyla aktarılan duygu ve düşüncelerin tamamının dış dünya ile olan bağlantısı ise tabî bir durumdur. Başka bir ifadeyle kişiyi olumlu veya olumsuz şeyler yapmaya veya söylemeye sevk eden faktörlerin tümü onun doğrudan gördüğü ve hissettiğiyle alakalıdır. Kuşkusuz bu da, toplumun hayat tarzında ve sözlü kültürünün oluşmasında sosyal çevrenin oldukça etkin bir role sahip olduğunu göstermektedir.

Sosyal çevrenin bir parçası olarak renkler de kişinin duygusal söylemlerini önemli ölçüde etkileyen faktörler arasında yer alır. Aslında renk algısı hayatın akışı içerisinde coğrafyadan coğrafyaya, kültürden kültüre farklılık arz ediyorsa da siyah renk etrafında gelişen sözlü edebiyatta olumsuzluk çağrışımları daha ağır basmaktadır. Konu Arap edebiyatı olunca özgürlüğün yanı sıra güzellik ve çekiciliğin sembolü sayılan beyaz rengin karşıtı siyah renge, sadece sevgilinin saçı, gözleri ve vücudundaki benler söz konusu olduğunda olumlu bakılmıştır. Bu renk, ötekileştirme söylemleri, aşığılama ve hakir görme eylemleri, yıkım ve tahribatın emareleri, acı, keder ve ürperticiliğin sembolize edilmesi gibi durumlarda daha fazla kullanılmıştır. Kısacası bazen güzel sözlerin muharriki olan siyah renk çoğu zaman kötülük ve menfi tutumların tasvirinde kullanılmıştır. Bu denli yaygın kullanılmasından olsa gerekir ki kimi âlimlere göre beyaz, kırmızı, sarı ve yeşil ile birlikte yüce Allah tarafından yaratılan

beş ana renkten sayılmış,¹ kimilerine göre sadece beyaz renk ile birlikte tüm ara renklerin temeli kabul edilmiştir.²

Öte yandan Arap dilinde siyah renge yüklenen anlamlar kadar bu rengin ifade edilmesinde kullanılan sözcükler ve siyahlığın pekiştirilmesi noktasında başvurulan kalıp ifadeler oldukça fazladır. Bu da söz konusu rengin kavram ve anlam boyutunun bilinmesini önemli kılmaktadır. Bu bağlamda makalede siyah renk muteber sözlüklerde yer alan açıklamalar ve klasik Arap şiirinden seçilen beyitler doğrultusunda incelenmeye çalışılmıştır. Zira herhangi bir kavramın analizi yapılırken birer primitif sözlük çalışması kabul edilen klasik dönem şairlerinin divanları ve antoloji mahiyetindeki şiir mecmualarının incelenmesi³ kavramsal değişimin izlerinin takibi açısından önem arz etmektedir.

Serpil Bağcı'nın 1996 yılında kaleme aldığı "İslam Toplularında Matemi Simgeleyen Renkler: Mavi, Mor ve Siyah" adlı makalesi⁴ gibi Emel Mahmûd Abdülkâdir Ebû Avn'ın 2003'te hazırladığı *el-Levn ve eb'âduh fi's-şiri'l-Câhili* başlıklı tezinde bahse konu olan renk ile birlikte beyaz, kırmızı, yeşil, sarı ve mavi renkler sadece muallakat şairlerinin şiirleri doğrultusunda irdelenmiştir.⁵ Nesrin Bayraktar Erten'in 2004 yılında yayımlanan "Kara ve Siyah Renk Adlarının Türkçedeki Kavram ve Anlam Boyutu Üzerine",⁶ Behiye Asude Özcan tarafından 2018 yılında yazılmış olan "Türk ve Slav Kültüründe Siyah Renk"⁷ ve Hüseyin Güfta'ya ait olan "Bâkî Divanı'nda Siyah Renkli Unsurlar"⁸ adlı makalelerde siyah renk sadece ilgili dil ve kültürler perspektifinde incelenmiştir. 2020 yılında Sevda Demir Parlak tarafından Sanatta Yeterlilik Tezi olarak hazırlanan *Kadın Giyim Modasında Siyah Renk* isimli çalışma⁹ da siyah rengin kadın

¹ Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ali en-Nemerî, *Kitâbü'l-Mülemma*, thk. Vecihe Ahmed es-Sezal (Dimaşk: Matbaatu Zeyd b. Sâbit, 1396/1976), 1.

² Ebû'l-Hasen Alî b. Abdurrahmân b. Hüzeyl el-Endelüsî, *Hilyetü'l-fürsân ve şu'arâü's-şec'ân*, nşr. Muhammed Abdülğanî Hasan (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1369/1949), 83; Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahrüddîn et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Mağâsîd*, thk. Abdurrahman Umeyre (Beirut: Âlemü'l-Kütüb, 1419/1998), 2/259; Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ömer el-Hafâcî, *Şerhu Dürreti'l-ğavvâs fi evhâmi'l-ğavâs*, thk. Meysûn Abdüsselam Necib (Abu Dabi: Dâru'l-Kütübî'l-Vataniyye, 1433/2012), 159.

³ Soner Gündüzöz, "Arap Sözlük Bilimi ve Sözlük Çalışmaları", *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler*, ed. İsmail Güler (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 27.

⁴ Serpil Bağcı, "İslam Toplularında Matemi Simgeleyen Renkler: Mavi, Mor ve Siyah", *Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 2 (1996), 163-168.

⁵ Emel Mahmûd Abdülkâdir Ebû Avn, *el-Levn ve eb'âduh fi's-şiri'l-Câhili Şu'arâ'ü'l-mu'allakât enmûzecen* (Nablus: Câmî'âtü'n-Necâh el-Vataniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 51-107.

⁶ Nesrin Bayraktar Erten, "Kara ve Siyah Renk Adlarının Türkçedeki Kavram ve Anlam Boyutu Üzerine", *Dil Dergisi*, 126 (2004), 56-77.

⁷ Behiye Asude Özcan, "Türk ve Slav Kültüründe Siyah Renk", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5/18 (2018), 269-292.

⁸ Hüseyin Güfta, "Bâkî Divanı'nda Siyah Renkli Unsurlar", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/8 (2009), 1314-1373.

⁹ Sevda Demir Parlak, *Kadın Giyim Modasında Siyah Renk* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar

giyim modasındaki konumu ve tercih edilme nedenleri üzerine durulmuştur.

Bu makalede ise Arap dili özelinde ve klasik döneme bağlı kalınarak sadece siyah rengin kavram ve anlam boyutu ele alınmıştır. Makale bu yönüyle yukarıda sözü edilen çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Ülkemizde özellikle belli bir rengi Arap dili ve edebiyatı ekseninde irdeleyen akademik araştırmaların gerekliliğine binaen makalenin kayda değer bir boşluğu dolduracağı ümit edilmektedir.

1. Siyah Rengin Kavram Boyutu

Bu başlıkla, bir anlamın farklı sözcüklerle dile getirilmesine ek olarak bu anlamı karşılayan sözcüklerin yapıları, tanımları ve türevleri hakkındaki bilgi aktarımı kastedilmektedir. Binaenaleyh ilgili ana başlığın alt başlıkları altında siyah renk anlamına gelen bazı sözcüklerin etimolojik tahlilleriyle birlikte gerek edebiyatçılar gerekse toplum tarafından öne sürülen kullanımlarına dikkat çekilecektir.

1.1. Siyah Renk Anlamında Kullanılan Sözcükler

Genel anlamda siyah renk için kullanılan sözcüklerin kökü د - و - س harflerinden oluşmaktadır. Bu yüzden gerek sözlüklerde gerekse edebî yapıtlarda en fazla أسود ve سواد sözcükleri karşımıza çıkmaktadır. أسود sözcüğü, canlı-cansız fark etmeksizin siyah, siyah ve koyu renkler ile kademeli olarak gerçekleşen kararına için kullanılmaktadır.¹⁰ Özel isim olmadıkları takdirde أَفْعَلْ veznine uyarlanabilen sözcüklerin فُعْلٌ ve فُعْلَانٌ vezinleri doğrultusunda kırık çoğul yapılması gerektiği dikkate alındığında bu sözcüğün سُود ve سُودَانٌ şeklinde iki tane çoğulunun olduğunu söylemek mümkündür.¹¹ Öte yandan أسود sözcüğü belli bir rengi karşıladığı ve أَفْعَلْ veznine uyarlanabildiği için sıfat müşebbehe kategorisinde değerlendirilmektedir.¹² Bu kategorinin vezinleri duyuma (سماع) bağlı olsa da renkler için söz konusu vezin kıyasî addedilmiştir.¹³

Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

¹⁰ Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk İbnü's-Sikkât, *Kitâbü'l-Elfâz*, thk. Fahreddîn Kabâve (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1998), 153; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*. thk. Komisyon (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), "sevede", 3/224; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî, *el-Mişbâhu'l-münir fi ğaribi's-şerhi'l-kebir li'r-Râfi'î*, thk. Abdülazîm eş-Şinnâvî (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1397/1977), "sevâd", 294; Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, thk. Komisyon (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), "sûd", 290. Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Hüseyin Nessâr (Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti'l-Kuveyt, 1969), "humr", 8/226, 227.

¹¹ Ebû Bîşr Sîbeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1408/1988), 3/644; Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Abdillâh ez-Zübeydî, *Laḥnû'l-'avâm*, thk. Ramazan Abdüttevâb (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1420/2000), 290.

¹² Râdiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî, *Şerhu'r-Rađî 'ale'l-Kâfiye*, nşr. Yûsuf Hasan Ömer (Bingazi: Menşûrâtu Câmîati Karyûnus, 1996), 3/432.

¹³ Radî el-Esterâbâdî, *Şerhu'r-Rađî 'ale'l-Kâfiye*, 3/432.

Bazı sözlüklerde beyaz olmayan her şeyin rengini ifade etmede kullanıldığı belirtilen سواد sözcüğü de¹⁴ asıl anlamda sadece beyaz rengin zıddını nitelendirmektedir.¹⁵ Uzaklarda görünen karartı veya şahıs manasında kullanıldığında çoğulu أساود ve أساود şeklinde gelir.¹⁶ نُعَلَّة vezni genellikle renkleri ifade eden sözcüklerin masdar kalıbı iken bu vezne uyarlanamayan سواد sözcüğünün akşam anlamındaki مساء sözcüğüne hamledildiği ileri sürülerek cevap verilmeye çalışılmıştır.¹⁷ “Cemaat”, “orman”, “hurma ağaçlarının bulunduğu arazi” ve “çok miktarda mal” gibi anlamlara gelen bu sözcük¹⁸ Hz. Ömer (r.a.) tarafından fethedilen aşığı Irak bölgesi ve Kûfe etrafındaki tüm taş-rayı kapsayan toprakların özel ismi olarak da kullanılmaktadır.¹⁹

Siyah renk klasik Arap şiirinde أسود ve سواد sözcükleri ile bu sözcüklerin türevlerin dışında nadiren de olsa siyahiler için kullanılan sözcüklerle de ifade edilmiştir. Örneğin Câhiliye devri meşhur şairlerinden İmruülkays b. Hucr’a (öl. 540) ait olan وَيَأْكُلُنَّ / وَيَطْرُقُنَّ بَرْدَ الْمَاءِ فِي السَّبَاتِ / وَيَطْرُقُنَّ بَرْدَ الْمَاءِ فِي السَّبَاتِ / وَيَطْرُقُنَّ بَرْدَ الْمَاءِ فِي السَّبَاتِ Taze ve siyah bühmâ otunu yiyor, sabah ayazlarında (ise) soğuk suyu içiyorlar. [Bahr-ı tavîl]²⁰ beytinde merkeplerin yediği taze otun siyaha çalan yeşilliği حَبَشِيَّة sözcüğüyle ifade edilmiştir.²¹ Emevî dönemi Hıristiyan şairlerden Gıyâs b. Gavs el-Ahtal’ın (öl. 92/710-11) maşukun konakladığı çadırın yok olmaya yüz tutmuş kalıntılarını وَطَامِسِي حَبَشِيَّةِ اللَّوْنِ ذِي طَبِيبٍ / وَطَامِسِي حَبَشِيَّةِ اللَّوْنِ ذِي طَبِيبٍ Kubbesinin etrafında geriye

¹⁴ Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1372/1972), “sevede”, 3/114; Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsir b. Abdisseyyid el-Muttarriżi, *el-Muğrib fi tertibi'l-Mu'rib*, thk. Mahmûd Fâhûrî - Abdülhamîd Muhtâr (Haleb: Mektebetu Üsâme b. Zeyd, 1399/1979), “sûd”, 1/419.

¹⁵ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen İbn Düreyd el-Ezdî, *Cemheretü'l-lüğa*, thk. Remzî Münîr Ba'lbekî (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), “deseve”, 2/649.

¹⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn vd. (Mısır: ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, ts.), “sâde”, 13/31. Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâh tâcü'l-lüğa ve Şihâhü'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1399/1979), “sevede”, 2/492.

¹⁷ Necmü'l-eimme Râdiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî, *Şerhu's-Şâfiyye*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd vd. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1402/1982), 1/161.

¹⁸ Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân, *Kitâbü'l-'Ayn müratteben alâ hürûfi'l-mu'cem*, thk. Abdulhamîd Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), “sevede”, 2/292; Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “sâde”, 13/31; Cevherî, *eş-Şihâh*, “sevede”, 2/726; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “sevede”, 3/225; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhtâ*, “sûd”, 290; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, “sevede”, 8/235.

¹⁹ Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “sâde”, 13/33; Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 1/274.

²⁰ Ebû Vehb Hunduc b. Hucr b. el-Hâris İmruülkays, *Dîvânü İmri'i'l-Kays ve mulhâkâtuh bi şerhi Ebî Saïd es-Sükkerî*, thk. Enver Alyan Ebû Süveylim - Muhammed eş-Şevâbike (Birleşik Arap Emirlikleri: Merkezi Zâyid li't-Türâs ve't-Târîh, 1421/2000), 2/586, 587; Zübeydî, *Lahnü'l-'avâm*, 179.

²¹ Bühmâ otunun حَبَشِيَّة sözcüğüyle nitelendirildiğine ilişkin bk. Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâil İbn Sîde, *el-Muḥaṣṣaṣ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 10/163; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “kara'a”, 8/269; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs*, “kara'a”, 21/543.

kalan birçok sütunlar, kara ve pek çok silik çizgiler. [Bahr-ı basît]²² şeklinde nitelemesinde de aynı sözcük uzun bir zaman dilimine yenik düşen bir mekânın artık birer karartı şeklinde görünen kalıntılarının renk tasvirinde kullanılmıştır. Klasik dönem şairleri tarafından koyu renkli yağmur bulutlarının tasvirinde kullanılan *حَشِيَّات* ve *شود* sözcükleri de bu örneklere dâhil edilebilir.²³

Ayrıca klasik Arap şiirinde ten rengi ile zifiri karanlığın yeşil anlamına gelen *أخضر* ve *خضر* sözcükleriyle betimlenmeye çalışılması bu sözcüklerden siyahlık ve karanlığın kast edildiğini göstermektedir.²⁴ Siyah rengin olumsuz, yeşilliğin de olumlu çağrışımları düşünüldüğünde Arap toplumunda özellikle ten rengine *أخضر* denilmesi dolaylı olarak koyu deri renginin *أسود* şeklinde nitelendirilmesinden duyulan rahatsızlığı da akla getirmektedir.²⁵

1.2. Siyah Rengi Farklı Bakış Açılıyla Açıklamaya Çalışanlar

Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Câhiz (öl. 255/869) siyah rengi diğer renklerle mukayese edip açıklamaya çalışan ilk kişidir. *وَلَيْسَ كَذَلِكَ الْبَيَاضُ يُنْصَبُ وَلَا يَصْبَغُ، وَالسَّوَادُ يُنْصَبُ وَلَا يُنْصَبُ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ سَائِرُ الْأَلْوَانِ لِأَنَّهَا كُلُّهَا تُنْصَبُ وَتُنْصَبُ* “Beyaz renk boyanır ama onunla boya yapılmaz. Siyah renkle boya yapılır ancak kendisi boyanamaz. Diğer tüm renkler ise böyle değildir. Zira siyah ve beyaz dışındaki tüm renklerle hem boya yapılır hem de bu renkler boyanabilir.”²⁶ şeklinde bir açıklama yapan Câhiz ‘beyaz boyanır’ cümlesinden görünürlüğü başka renklerle kapatılabilir; ‘onunla boya yapılmaz’ cümlesinden ise başka renklerin

²² Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh es-Sükkerî, *Şîru’l-Ahşal Ebî Mâlik Gıyâs b. Gavs et-Taglebî*, thk. Fahreddin Kabâve (Dımaşk: Dâru’l-Fıkr, 1414/1996), 174.

²³ Ebû Züeyb Huveylid b. Hâlid b. Muharris el-Hüzelî, *Dîvânü Ebî Zü’eyb el-Hüzelî*, thk. Aşmed Halil eş-Şâl, (Port Said: Merkezi’-Dirâsât ve’l-Buhûsi’l-İslâmiyye, 1435/2014), 82; Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh es-Sükkerî, *Dîvânü’l-Hüzelîyyîn* (Kahire: Matbaatu Dâri’l-Kütübi’l-Mısıriyye, 1995), 1/51, 52.

²⁴ Ebû Nevfel Bişr b. Ebî Hâzim el-Esedî, *Dîvânü Bişr b. Ebî Hâzim el-Esedî*, nşr. Mecîd Tarrâd (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1415/1994), 78; Ebû Sa’de eş-Şemmâh b. Dırâr b. Harmele b. Sinân, *Dîvânü’s-Şemmâh b. Zîrâr ez-Zübânî*, thk. Selâhüddîn el-Hâdî (Kahire: Dâru’l-Maârif, 1968), 139; Cerîr, *Dîvânü Cerîr bi Şerhi Muhammed b. Habîb*, 1/422; 2/534; Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa’saa Ferezdak, *Dîvânü’l-Ferezdak*, thk. Ali Fâ’ûr (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1407/1987), 297; Umeyr b. Şüeym b. Amr el-Kutâmî, *Dîvânü’l-Kutâmî*, thk. İbrahim es-Sâmirâî – Ahmed Matlub (Beyrut: Dâru’s-Sekâfe, 1960), 120; İlyyâ el-Hâvî, *Şerhu Dîvânî’l-Ferezdak*, 1/558; Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Câhiz, *Rasâ’ilü’l-Câhiz*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü’l-Hâneçî, 1384/1964), 1/207, 208; İbn Fâris, *Mu’cemü mekâyisi’l-luğa*, 2/195; 3/461; Ebû Ubeyde el-Bekrî, *Mu’cemü me’sa’cem*, 2/422; 2/694; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, “huẓr”, 4/246.

²⁵ Ebû’l-Feth Mahmûd b. el-Hüseyn Küşâcîm, *Dîvânü Küşâcîm*, thk. Nebevî Abdülvâhid Şa’lân (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1417/1997), 413.

²⁶ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhiz, *Kitâbü’l-Hayevân*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbi’l-Halebî, 1385/1965), 5/58.

görünürlüğü onunla kapatılamaz demeye getirmiştir. Dolayısıyla Câhiz'a göre görünümü başka renklerle kapatılamayan ama başka renklerin görünümünü değiştirebilen tek renk siyahtır ki bu, Câhiz'in, tüm renk tonlarını somut şeyler üzerinden değerlendirdiğini göstermektedir. Dil ve edebiyat âlimi İbn Fâris'in (öl. 395/1004) *أَنَّ كَلِمَةَ السَّوَادِ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ فَهُوَ فِي حَيْثِ السَّوَادِ مَا خَالَفَ الْبَيَاضَ فَهُوَ فِي حَيْثِ السَّوَادِ* "Beyaza muhalif olan ne varsa siyah kapsamı altına girer."²⁷ tarzındaki açıklaması da kapsam alanının genişliğiyle tartışmaya açıktır.

Müttekaddimîn ulemaya göre en katıksız renk (الْوَدُّ الْحَائِضُ) olan siyah²⁸ hakkında belki de en dikkat çekici açıklamayı Zâhirî mezhebinin en önemli savunucularından biri olan İbn Hazm (öl. 456/1064) yapmıştır. Işık ve görme eylemi üzerinden 'siyah' (سواد) diye bir rengin bulunmadığını iddia eden İbn Hazm, göz mekanizması içinde bulunan karanlığın somut bir ışıkla temasının kesilmesi sonucunda körlüğün oluştuğunu hissini delil olarak sunar. Çünkü ona göre siyah demek aslında karanlık demektir. Başka bir ifadeyle siyah ve karanlık tamamıyla aynı şeyi karşılayan iki olgudur. Bundan dolayı İbn Hazm karanlığın gözle görülmeyen bir varlık olduğunu öne sürerek siyahlığı da bu görüş üzerinden değerlendirmektedir.²⁹ İbn Hazm *ظَلَمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ* "Karanlıklar üstüne karanlıklar (oluştugu için) (o esnada bir kimse) elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez."³⁰ âyetini ise sahip olduğu bu görüşü kanıtlamak için sunar. Binâenaleyh kendisine göre bir karga ya da karşılaşılan bir Zenciye siyah denilmesi mecazdan öteye geçmeyen bir algıdır.³¹

İbn Hazm'ın bu yaklaşımı zahiri öğretilerle ilişkilendirilebildiği gibi renkleri, "cisimlerin etrafa yaydığı ışığın gözlerle algılanması veya ışığın cisimler üzerindeki yayılma çeşitliliği ve potansiyelinden oluşan görsel bir duyum" şeklinde tanımlayan felsefi bakış açısı üzerinden de okunabilir.³² İbn Sînâ'ya (öl. 428/1037) nispet edilen *مَا يَخْدُثُ الْوَدُّ فِي الْجِسْمِ بِالْفِعْلِ عِنْدَ حُصُولِ الصَّوْرِ فِيهِ، وَإِنَّهُ غَيْرُ مُوجُودٍ فِي الظُّلْمَةِ* "Maddede bilfiil belirgin hâle gelen renk, ancak ışığın ondaki varlığıyla ortaya çıkar. Bu yüzden karanlıkta ışık bulunmaz."³³ açıklaması ile bazı sözlüklerde yer alan *السَّوَادُ لَوَدُّ مَظْلَمٌ أَوْ عَدَمُ الْوَدُّ* "Siyah, koyu bir renktir ya da renksizliktir." şeklindeki tanım bu yaklaşımı teyit etmektedir.³⁴

1.3. Siyah Renk Anlamında Kullanılan Sözcüklerin Pekleştirilmesi

²⁷ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, 2/195.

²⁸ Ebû Ca'fer Nasîrüddîn Muhammed b. Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *Telhişü'l-Muhaşşal el-ma'rûf bi Nakdi'l-Muhaşşal* (Beyrut: Dârü'l-Edvâ', 1405/1985), 143.

²⁹ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm İbn Hazm, *el-Faşl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihâl* (b.y: Mek-tebetü's-Selâmi'l-Alemiyye, ts.), 5/88, 89.

³⁰ *Kuranmeali.com* (Erişim 6 Nisan 2021), en-Nûr 24/40.

³¹ İbn Hazm, *el-Faşl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihâl*, 5/88, 89.

³² Aydın Topaloğlu, "Renk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 24 Kasım 2020).

³³ Ebü'l-Fazl Adudüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Îcî, *el-Mevâkıf fi 'ilmi'l-kelem* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2005), 132, 133; Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid et-Tehânevî, *Keşşâfî ışırlâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, thk. Ali Dahrûc (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), 2/1418.

³⁴ Butrus b. Bâlus el-Bustânî, *Muhtâ'ül-Muhtâ' (Beyrut: Dâiretü'l-Maâcim Mektebetü Lübnan, 1987), 439.*

teşbih ve mecazlar üzerinden genel olarak *فاجم خلُكوك*³⁹, *أسود اللون قارة*⁴⁰, *أسود مظلم*⁴¹, *أسود فاجم*⁴², *أسود اللون خالك*⁴³, *أسود اللون خالك*⁴⁴, *أسود اللون أسود*⁴⁵, *خالِك اللّون مُسود*⁴⁶, *أسود خالِك اللّون*⁴⁷ ve *أسود اللّون*⁴⁸ tarzındaki ifadelerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Genellikle kapkaranlık bir gecenin *دُجى مُتَحَالِكٌ* ve *لَيْلَةٌ خُلُكَةٌ* şeklinde nitelendirilmesi,⁴⁹ ayrıca simsiyah bir at için kullanılan *أَدَمٌ* ve *عَيْهِي* sıfatları⁵⁰ ve özellikle siyah duman için kullanılan *مُجْمُوم* tabiri⁵¹ siyah rengin pekiştirilmesi hususunda zikredilen sözcüklerin ancak belirli nesne ve varlıkların nitelenmesinde kullanılmaları gerektiğini düşündürüyorsa da bu isabetli görünmemektedir. Nitekim *Kitâbü'l-Faşîh* adlı eserinin hem *باب ما يقال بلُغتين* “iki telaffuzu bulunan sözcüklerin bâbı” başlığı altında *أسود* sözcüğünün hem de *حالك* hem de *حالك* sözcükleriyle vurgulanabileceğini söyleyen Sa'leb (öl. 291/904)

³⁹ Nemerî, *Kitâbü'l-Mülemma'*, 62; İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâ'idi's-seb'î't-ıvâli'l-Câhiliyyât*, 62.

⁴⁰ Ebü'l-Musabbih Abdurrahmân b. Hâris A'sâ Hemdân, *Dîvânu A'sâ Hemdân ve aḥbâruḥ*, thk. Hasan İsa Ebû Yâsîn (Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1403/1983), 92.

⁴¹ Ebû Basîr Meymûn b. Kays b. Cendel el-Bekrî A'sâ el-Kebîr, *Dîvânu el-A'sâ el-Kebîr*, thk. Muhammed Hüseyin (b.y: Mektebetü'l-Âdâb el-Matbaatu'n-Numûzeciyye, 1950), 77.

⁴² Şemmâh, *Dîvânu's-Şemmâh b. Zîrâr ez-Zübyânî*, 78.

⁴³ Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed İbn Ebû Avn, *Kitâbü't-Teşbihât*, nşr. Muhammed Abdülmuîd Hân (London: Câmîatu Cambridge, 1369/ 1950), 219.

⁴⁴ Hufâf b. Nüdbe b. Umeyr el-Hâris, *Şîru Hufâf b. Nudbe es-Sülemî*, thk. Nuri Hammûdî el-Kaysî (Bağdad: Matbaatu'l-Maârif, 1968), 66; Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt el-Ahtal, *Dîvânu el-Aḥṭal*, haz. Mehdi Muhammed Nâsiruddîn (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414/1994), 219.

⁴⁵ Ebû Amr Düreyd b. es-Simme, *Dîvânu Düreyd b. eş-Şimme*, thk. Ömer Abdürresül (Beirut: Dâru'l-Maârif, ts.), 64; Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî, *el-Aşma'îyyât*, thk. Ahmed Muhammed Şakîr - Abdüsselâm Hârûn (Beirut: y.y. 1375/1955), 109; Ebû Alf Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen el-Merzûkî, *Şerhu Dîvâni'l-Ḥamâse*, haz. Ğarîd eş-Şeyh - İbrahim Şemsüddîn (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1434/2003), 2/579.

⁴⁶ Ebü'l-Kâsım Alf b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh İbn Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 17/235; İbn Meymûn, *Münthe't-ṭaleb min eş'âri'l-Arab*, 3/331.

⁴⁷ Ebû Alf el-Muhassin b. Alf b. Muhammed el-Kâdî et-Tenûhî, *Nişvârü'l-muḥâḍara ve aḥbârü'l-müẓakere*, nşr. Abbûd eş-Şâlcî (Beirut: Dâru Sâdır, 1995), 5/39.

⁴⁸ Ebû Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâil es-Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr fi meḥâsini ehli'l-aşr*, nşr. Müfîd Muhammed Kumeyha (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1403/1983), 4/208.

⁴⁹ Ebû Amr Tarafe (Amr) b. el-Abd el-Vâilî, *Dîvânu Tarafe b. el-Abd*, haz. Mehdi Muhammed Nâsiruddîn (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2002), 60; Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ et-Temîmî, *Dîvânu Cerîr bi şerhi Muḥammed b. Ḥabîb*, thk. Numan Muhammed Emin Taha (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), 1/75; Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed et-Tehâmî, *Dîvânu Ebi'l-Ḥasan Ali b. Muḥammed et-Tehâmî*, thk. Muhammed Abdurrahman er-Rabî' (Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1402/1982), 248.

⁵⁰ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fi funûni'l-edeb*, thk. Müfîd Kamîla (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2004), 10/6; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed el-Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ fi şnâ'ati'l-inşâ* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1340/1922), 2/18.

⁵¹ Nemerî, *Kitâbü'l-Mülemma'*, 66.

bu vurgunun belirli bir nesneyle kayıtlı olması gerektiğine değinmemiştir.⁵² Böylece Sa'leb'e göre istisna gözetilmeksizin siyah olan şeyler حالک ve حانک sözcükleriyle nitelendirilip pekiştirilebilir.⁵³ Klasik Arap şiirinde atın donları, gecenin karanlığı ve doğaya dair bazı betimlemelerde yukarıda yer verilen sözcüklerin kullanılması⁵⁴ dik-kate alındığında Sa'leb'e ait görüşün daha isabetli olduğu ileri sürülebilir.

2. Siyah Rengin Anlam Boyutu

Bu başlıkla, herhangi bir konuşma veya yazıda birden fazla kullanılan bir sözcük veya ifadeye geleneksel kültürle birlikte dış dünyadaki nesnelere yola çıkılarak farklı anlamların yüklenmesi kast edilmiştir. Örneğin bir olgu bu bakış açısıyla ele alındığı zaman o olguya dair sözcüklerin ne etimolojik tahlilleri ne de çeşitli türevlerine yer verilmeden sadece anlam farkındalığına yönelik birtakım tespitlerde bulunulur. Dolayısıyla siyah renk bu ana başlığın alt başlıkları altında sadece bu açıdan incelenmeye çalışılacaktır.

2.1. Siyah Renge Farklı Anlamların Yüklenmesi

Siyah rengi karşılayan sözcüklere farklı anlamların yüklenmesinde Arap toplumunda karşılaşılan yöre kültürünün izleri bariz bir şekilde görülmektedir. Nitekim Hîre Hükümdarı Amr b. Hind'i meşhur kasidesinde öven muallaka şairlerinden Ebû Ubeyde Hâris b. Hillize el-Yeşkürî (öl. 570), *فَهْدَاهُمْ بِالْأَسْوَدَيْنِ* *Amr b. Hind (cenk esnasında) onları (kendi kavmini) kurtardı.*⁵⁵ derken iki siyah olarak belirttiği *الْأَسْوَدَيْنِ* ile su ve hurmayı kast etmiştir. Aynı anlam zaman zaman Arap toplumu tarafından kullanılan *نَحْنُ مِنَ أَهْلِ الْأَسْوَدَيْنِ لَا مِنْ أَهْلِ الْأَحْمَرَيْنِ* "Biz kırmızı et ve şarabı değil, su ve hurmayı benimseyenlerdeniz."⁵⁶ cümlesi ile Hz. Aişe'ye (r.anhâ) nispet edilen *وَمَا لَنَا طَعَامٌ إِلَّا الْأَسْوَدَانِ* "Hurma ve

⁵² Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd eş-Şeybânî Sa'leb, *Kitâbü'l-Faşîh*, nşr. Von Barth (Leipzig: y.y. 1876), 44.

⁵³ Ebû Muhammed Abdullah b. Ca'fer İbn Dürüsteveyh, *Taşîhu'l-Faşîh*, thk. Muhammed Bedevî el-Mahtûn – Ramazan Abdüttevâb (Kahire: Metâbiu't-Ticâriyye, 1425/2004), 477.

⁵⁴ İmruülkays, *Dîvânu İmri'i'l-Kays ve mulhâkâtuh bi şerhi Ebî Saîd es-Sükkerî*, 1/306; Ebû Kâ'b Temîm b. Übey b. Mukbil b. Avf el-Aclânî İbn Mukbil, *Dîvânu İbn Mukbil*, thk. İzzet Hasan (Beyrut: Dâru's-Şarki'l-Arabî, 1416/1995), 201; Âmir el-Hâris b. Kelefe Cirân el-Avn en-Numeyrî, *Dîvânu Cirânî'l-avd en-Numeyrî*, thk. Karîm Sâdir (Beyrut: Dâru Sâdir, 1999), 107; Ferezdak, *Dîvânu'l-Ferezdak*, 297; Ebû Muâz Beşşâr b. Bürd el-Ukaylî, *Dîvânu Beşşâr b. Bürd*, nşr. Muhammed et-Tâhir b. Âşûr (Cezair: Vizâretü'l-Evkâf, 2007), 1/326; Câhiz *Kitâbü'l-Hayevân*, 3/429; Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh es-Sükkerî, *Dîvânu Ebi'l-Esved ed-Dü'elî*, thk. Muhammed Hasan Âl Yâsîn (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1418/1998), 77; İliyyâ el-Hâvî, *Şerhu Dîvânî'l-Ferezdak* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Lübânî Mektebetü'l-Medrese, 1983), 1/558; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, 10/5-7.

⁵⁵ Ebû Ubeyde el-Hâris b. Hillize b. Mekrûh el-Bekrî, *Dîvânu el-Hâris b. Hillize*, haz. Emîl Bed' Ya'kûb (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1411/1991), 30.

⁵⁶ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belağa*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1419/1998), 1/212; Zebîdî, *Tâcü'l-arâs*, "humr", 11/75.

su dışında yiyeceğimiz yoktu.”⁵⁷ ifadesinden de kast edilmiştir.⁵⁸

Her ne kadar siyah rengin ikil kalıbıyla hurma ve suya ad yapılmasını tevile muhtaç gören araştırmacılar olsa da⁵⁹ bu adlandırmanın klasik dönem şiir dizeleri ve neredeyse tüm muteber sözlüklerde açık bir şekilde yer alması bu konuda yargı belirten ifadelerden kaçınılmasını elzem kılmaktadır. Zira söz konusu adlandırmanın Arap kültürüyle ilişkilendirilebilecek bir tarafının olduğunu söylemek zorlama bir yorum olmayacaktır. Biraz daha açacak olursak suyun أسود sözcüğü ve türevleriyle nitelendirilerek hurma ile birlikte ortak bir ad şeklinde telaffuz edilmesi Arap Yarımadası’na özgü bir hitabet tarzı olmaktan ziyade yöre kültürünün zeminini hazırladığı bir adlandırma olarak değerlendirilebilir.

Suyun daha çok berrak, hurmanın ise siyaha çalan koyu bir renginin olduğu aşikârdır. Bu durumda الأسودın sözcüğüyle birinin diğerinden ayrı düşünülmeyeceği iki unsurun tek renk altında birleştirilerek ifade edilmeye çalışılması şu şekilde izah edilebilir: Arabistan yarımadası oldukça sıcak ve kurak kuşakta yer aldığı için özellikle yaz aylarında tahammülü zor olan bir iklim baş gösterir.⁶⁰ Hurma da Arabistan yarımadasında yer alan bütün vahaların en gözde ağacı konumundadır.⁶¹ Bu durumda etrafında hurma bahçelerinden başka bir şey göremeyen toplumdaki her bir ferdin sürekli tükettiği hurma su içmeyi de zorunlu kılmaktadır ki bu, biri gıda diğeri sıvı ihtiyacını karşılayan iki nimetin yan yana zikredilme nedenini anlaşılır kılmaktadır.” Bu yüzden belagat ilminde “Tağlîb Sanatı”⁶² olarak değerlendirilen bu tür ifade tarzlarının doğrudan coğrafi koşullar ve yöredeki kültürle bir bağının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İftarın, hurma bulunmadığı takdirde su ile açılmasını tavsiye eden hadis-i şerif de bu iki nimetin yöre kültüründeki birlikteliğini göstermesi açısından zikredilmeye değerdir.⁶³

⁵⁷ Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “sâde”, 13/33; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî İbnü'l-Cevzî, *Ğarîbü'l-ħadîs*, nşr. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1425/2004), 1/507.

⁵⁸ Ebü Zeyd Saîd b. Evs b. Sâbit el-Ensârî, *Kitâbü'n-Nevâdir fi'l-luğa*, thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmed (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1401/1981), 307; Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “sâde”, 13/33; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “sevede”, 3/227. Câhiliye dönemi şairlerinden Ubeyd b. el-Ebras'ın siyah bir balınayı tasvir ettiği kasidesinin bir beytinde suyun rengi أسود olarak nitelenmiştir. bk. Ubeyd b el-Ebras b. Avf el-Esedî, *Dîvânu 'Ubeyd b. el-Ebras*, thk. Eşref Ahmed Adare (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1414/1994), 74.

⁵⁹ Soner Gündüzöz, “Kur'ân'da Renklerin Büyülü Gücü Semiotik Bir İnceleme”, *EKEV Akademi Dergisi*, 16 (2003), 81.

⁶⁰ Kudret Büyükçoşkun, “Arabistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 16 Temmuz 2021).

⁶¹ Büyükçoşkun, “Arabistan”.

⁶² Tağlîb, aralarındaki ilgi münasebetiyle iki şeyden birinin diğerine tercih edildikten sonra tercih edilen şeyin lafzının her ikisi için kullanılması demektir. bk. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürçânî, *et-Ta'rifât*, haz. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 66.

⁶³ Hurma bulunmadığı takdirde orucun su ile açılmasını tavsiye eden hadis için bk. Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî

Câhiliye dönemi şairlerinden Nâbiga ez-Zübyânî'nin (öl. 604) *Onun evinin avlusunda kesimlik ve semiz develerin karkaslarını lokma haline getiren büyük bir siyah kazanı var.* [Bahr-ı tavîl]⁶⁴ manasına gelen *لا يُرَائِلُ سَوَادِي نَبَاضَكَ / تَلَقَّمُ أَوْصَالَ الْجُرُورِ الْعَرَاغِرِ* beytinde yer alan *سوداء* sözcüğü şairin övgüsüne muhatap olan kişinin cömertliğine kinaye yapılmıştır. Zira alt kısmı ve yan tarafları siyahlaşmış olan bir kazanda bir şeylerin pişirildiği sonucu çıkmaktadır ki bu da sıklıkla gelen misafirlere karşı saygıda kusur edilmediği ve ikramda bulunulduğunu göstermektedir.

Kûfe dil ekolünün önde gelen Arap dili ve edebiyatı âlimi Ebü'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî (öl. 178/794) *el-Fâhîr fi'l-emşâl* adlı eserinde *لا يُرَائِلُ سَوَادِي نَبَاضَكَ* “Şahsım şahsınızdan ayrılmamaktadır.” deyimini ele alırken gerek *سوداء* gerekse *نَبَاض* sözcüğünün “şahıs” anlamında kullanıldığını Basra dil ekolünün meşhur temsilcilerinden Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî'ye (öl. 216/831) dayandırır.⁶⁵ Toplum tarafından sıklıkla kullanılan *أَطَهْرُنَا سَوَادَ فُلَانٍ بَيْنَ أَطَهْرُنَا* “Biz iyiyiz (ancak) falan kişinin karartısını aramızda görmedik.” ifadesinde de bu sözcük şahıs anlamında kullanılmıştır.⁶⁶ Bu durumda *سوداء* sözcüğünün aslı anlamından koparıldığı söylenemez. Zira canlı olup olmamasına bakılmaksızın özellikle uzaktaki bir şeyin net olarak görülmediği ve tespit edilemediği durumlarda “Bir karartı (*سوداء*) görüyorum.” ifadesi oldukça yaygındır. *إِذَا رَأَى أَحَدَكُمْ سَوَادًا بَلِيلٍ فَلَا يَكُنْ أَحَبَّ السَّوَادِيْنَ* “Sizlerden biri geceleyn bir karartı gördüğünde (kendisi de bir karartı olarak görüldüğü için) iki karartının en korkağı olmasın.”⁶⁷ hadisinin yanı sıra çorak ve tarıma elverişsiz topraklarda yaşayan Arabistan sakinlerinin, fetih sebebiyle buldukları bölgenin dışına çıktıklarında, bol miktarda ağaç ve yeşillığe sahip olduğu için uzaktan bir karartı gibi görünen Fırat-Dicle havzasına *سوداء* demelerinden bu manaya ulaşmak mümkündür.⁶⁸

2.2. Siyah Renk İle Sevgiliye Yapılan İltifatlar

Klasik Arap şiirinde siyah rengi karşılayan sözcüklerden biri olan *sevâd* sözcüğü *سوداء القلب* terkihi şeklinde genelde platonik aşk, bireysel arzu ve özlemlerin mecazi dili yapılmıştır. Bu manada muallaka şairlerinden Antere b. Şeddâd'ın (öl. 614) *يا عبل أنت / في مُهَجَّتِي وَعَدْلِي يَا غَايَةَ الْأَمَلِ* *Ey Able! Ey son arzu! Sen kalbinin derinliklerindesin;*

(Riyad: Mektebetü'l-Maârif, ts.), “Şiyâm” 297 (No. 1699).

⁶⁴ Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye Nâbiga ez-Zübyânî, *Dîvânü en-Nâbiğa ez-Zübyânî*, haz. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr (Cezayir: eş-Şeriketü'l-Vataniyye li'n-Neşr ve't-Tevzîf, 1976), 113.

⁶⁵ Ebü'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî, *el-Fâhîr fi'l-emşâl*, haz. Muhammed Osman (Beirut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), 152, 153; Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed İbnü'l-Enbârî, *ez-Zâhir fi me'ânî kelimâti'n-nâs*, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin (Beirut: Müessesetü'l-Risâle, 1412/1992), 1/241; Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “sâde”, 13/30.

⁶⁶ Câhiz *Kitâbü'l-Hayevân*, 3/247.

⁶⁷ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Fâ'ik fi ğaribi'l-ħadîs*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbi'l-Halebî ve Şurekâuh, ts.), 2/211.

⁶⁸ Ebû Zeyd el-Ensârî, *Kitâbü'n-Nevâdir fi'l-luğa*, 598; Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 3/309.

(*hadî*) *ruhuma hükmet ve insaflı ol*. [Bahr-ı basî] ⁶⁹ şeklinde ifade ettiği beytinde bu terkip şairin kara sevdaya dönüşen umutsuz ama güçlü aşkının nişanesi sayılmıştır.

Muhadram şairlerden Kays b. Abdillâh b. Rebîa en-Nâbiga el-Ca'dî de (öl. 65/685) *Gönlümün derinliklerine düştü O. Ne başkasını isterim ne de onun sevmekten vazgeçerim*. [Bahr-ı tavîl] ⁷⁰ anlamındaki beytinde içindeki sevgisini bir nevi kalbin akla hâkimiyeti üzerinden aynı terkip (isim tamlaması) ifade etmiştir. ⁷¹ Keza Emevîler dönemi şairi ve Mecnûn lakaplı Kays b. el-Mülevvah el-Âmirî (öl. 70/690) *Yürüyüşü son bulana kadar kalbi(mi)n derinliklerine dalarak gezindi ve sığınıklarını çözdü*. [Bahr-ı tavîl] ⁷² derken ruhuna işlemiş olduğu sevdayı *سواد* ve *قلب* sözcüklerini bir araya getirerek tasvir etmeye çalışmıştır.

İlgili başlık Cemîl Buseyne el-Uzrî (öl. 82/701), Ahtal (öl. 92/710-11) ve Beşşâr b. Bürd (öl. 167/783) tarafından söylenen ve aşağıda yer verilen beyitlerle sonlandırılacaktır. Zira Arap edebiyatının çeşitli evlerinden, kimi şairlerin aynı gerekçelerle inşâd ettikleri beyitlerden bolca örneklerin sunulması her zaman imkân dâhilindedir.

Ebû Amr Cemîl b. Abdillâh b. Ma'mer el-Uzrî:

لها في سواد القلب بالحرب منعة / هي الموت أو كادت على الموت تُشرف

*Onun için sevgi ile alakalı kalbin derinliklerinde bir direnç vardır.
O direnç ya ölümdür ya da ölümün eşiğinde olmaktadır.*

[Bahr-ı tavîl] ⁷³

Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs el-Ahtal:

فكيف تلوم الناس فيها وقد نوى / لها في سواد القلب حُبٌّ مُبرح

Kalbin en derininde şiddetli bir sevgi yerleştiği halde ona karşı insanlar (beni) nasıl kınayabilir?

[Bahr-ı tavîl] ⁷⁴

⁶⁹ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed el-Hatîb et-Tebrîzî, *Şerhu Dîvânî 'Antere*, haz. Mecîd Tarrâd (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1412/1992), 136.

⁷⁰ Ebû Leylâ Kays b. Abdillâh b. Rebîa en-Nâbiga el-Ca'dî, *Dîvânu'n-Nâbiga el-Ca'dî*, thk. Vâdih es-Samed (Beyrut: Dâru Sâdir, 1998), 186.

⁷¹ Beyit *Gönlümün derinliklerine düştü O. Ne başkasını isterim ne de onun sevmekten vazgeçerim* şeklinde (cer harfi değişikliğiyle) Emevî dönemi şairlerinden Zürrumme el-Kahtânî ye de (öl. 117/735) nispet edilmiştir. bk. Ebû'l-Hâris Zürrumme Gaylân b. Ukbe b. Ma'dî b. Amr, *Dîvânu Zürrumme*, haz. Ahmed Hasan Besec (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1995), 292.

⁷² Davûd b. Ömer el-Entâkî, *Tezyînu'l-esvâk bi tafsîli eşvâki'l-üşşâk*, thk. Emîn Abdülcâbir el-Buhayrî (Kahire: Dâru'l-Beyânî'l-Arabî, ts.), 1/185.

⁷³ Ebû Amr Cemîl b. Abdillâh b. Ma'mer el-Uzrî, *Dîvânu Cemîl Buşeyne*, nşr. Butrus el-Bustânî (Beyrut: Dâru Beyrut, 1402/1982), 32.

⁷⁴ Ahtal, *Dîvânu el-Ahtal*, 67.

Ebû Muâz Beşşâr b. Bürd:

لَعَبْدَةٌ إِنَّ عَبْدَةَ تَيْمَنِي / وَحَلَّتْ مِنْ فُؤَادِي فِي السَّوَادِ

Abede'ye (söylüyorum). Kesinlikle o aklımı başımdan aldı ve kalbimin derinliklerine yerleşti.
[Bahr-ı vâfir]⁷⁵

İlk iki beyitte سواد ve قلب sözcükleri doğrudan bir isim tamlaması şeklinde kullanılmışken diğerinde isim tamlamasından kast edilen aynı anlam cer harfleri vasıtasıyla vurgulanmaya çalışılmıştır.

2.3. Siyah - Beyaz Kombinasyonu

Arap dilinde gerek gerçek gerekse sembolik ve mecâzi anlamların yüklediği renk olan siyah en fazla beyaz renkle birlikte kullanılmıştır. Hatta hikmet içirikli sözler, şiir, deyim ve atasözleri üzerinden verilmek istenen mesajlar incelenirse birbirinin karşıtı olan bu renkler için ‘biri diğerinin mütemmimi mahiyetinde kullanılmıştır’ denilebilir. Bu sadette Arap toplumu nezdinde çaresizliği, sıkıntıyı, üzüntüyü ve acıyı sembolize eden siyah renk mutluluk duygularını harekete geçirip estetik algısını güçlendiren beyaz renk ile yan yana getirildiğinde yaşanılmış olan acı veya tatlı hayatın tasvir merkezli bir özetini önümüze koymaktadır. Örneğin zorluklara göğüs germeye çalışan bir bedevinin “Başın siyahını beyaz, yüzün akını da kapkara bıraktım.” demesi, toz pembe bir hayatın son bulduğunun itirafiyken; “Nasılsın?” sorusuna “إِنِّي بِيَضٍ مِثِّي مَا كُنْتُ أَحِبُّ أَنْ يَبْيُضَّ وَأَسْوَدٌ مِثِّي مَا كُنْتُ أَحِبُّ أَنْ يَبْيُضَّ” “Siyah olarak kalmasını istediğim şey beyazlaştığı gibi beyaz olarak kalmasını istediğim şey de siyahlaştı.” şeklinde verilen cevap geride bırakılan bir ömrün ardından gençliğe duyulan çaresiz bir özlemin dile getirilmesidir.⁷⁶

Gecelerin tasviri, uzunluğu ve âşıklar üzerindeki olumsuz etkisini defalarca şiirlerine konu edinen Beşşâr b. Bürd’ün “لَيْلَةٌ تَلْبَسُ الْبَيْضَ مِنَ الشَّهْرِ / وَأُخْرَى تُدْنِي جَلَابِيبَ سُودَا *Ayin bir gecesi beyazlara diğeri siyahlara bürünüyor.* [Bahr-ı hafif]⁷⁷ beyti ile Zühde dair yazdığı şiirlerle bilinen Ebü'l-Atâhiye'nin (öl. 210/825) “قَلْبَ الزَّمَانِ سَوَادٌ رَأْسِكَ أَيْضًا / وَتَعَاكَ جِسْمُكَ رِقَّةً وَتَقْبُضًا *Zaman başındaki siyahlığı beyaza çevirdi, bedenini zayıfladığını ve büzüldüğünü haber verdi.* [Bahr-ı tavîl]⁷⁸ beytinde siyah ve beyaz renkler yan yana kullanılarak hayatın zorlukları ve beraberinde getirdiği çöküntü oldukça sade bir üslûpla anlatılmıştır.

⁷⁵ Ebû Muâz Beşşâr b. Bürd el-Ukaylî, *Dîvânü şî'ri Beşşâr b. Bürd*, thk. es-Seyyid Bedrüddîn el-Alevî (Beirut: Dâru's-Sekâfe, 1981), 94; Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Eğânî* (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 1415/1994), 6/453.

⁷⁶ Ebü Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, thk. Müfid Muhammed Kamîha - Abdülmecîd et-Terhînî (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1404/1983), 4/10; Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Ĥamâse*, 2/663.

⁷⁷ Beşşâr b. Bürd, *Dîvânü Beşşâr b. Bürd*, 2/137.

⁷⁸ Ebü İshâk İsmâîl b. el-Kâsım b. Süveyd Ebü'l-Atâhiye, *Dîvânü Ebi'l-Atâhiye* (Beirut: Dâru Beyrut, 1406/1986), 240.

Siyah ve beyaz rengi birlikte kullanan şahsiyetlerden bir diğeri şair ve Arap dili âlimi olan İbn Düreyd el-Ezdî'dir (öl. 321/933). İki yüz küsur beyti bulunan “el-Mağşûretü'd-Düreydiyye” adlı kasidesinde طَوْءٌ صَبِيحٌ تَحْتَ أَذْيَالِ الدُّجَى / إِمَا تَرَى رَأْسِي حَاكِي لَوْنُهُ / *Görürsün! Karanlık gecenin ardından gelen sabahın aydınlığına benzeyen saç(lar)ımı. mana-sına gelen beyitten sonra جَزَلُ الْعَصَا فِي جَزَلِ الشَّيْبِ النَّارِ / مِثْلُ اشْتِعَالِ النَّارِ فِي مُسْوَدِّهِ / *Gada ağacının kuru odununda tutuşan ateş gibi siyahlar arasında görünürveren aklarını. [Bahr-ı recez]⁷⁹ diyen İbn Düreyd siyah ve beyaz sözcüklerin isim-i fâil kiplerini kullanarak kendisine peyderpey beliriveren yaşlılık emarelerine atıfta bulunmuştur.**

Gerek yaşlılığın gerekse gece ve gündüzün tasvirlerinde çok fazla kullanılan siyah ve beyaz renkleri⁸⁰ bazı deyimlerde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin كَلَّمْتُهُ فَمَا رَدَّ عَلَيَّ سَوْدَاءَ وَلَا بَيْضَاءَ “Onunla konuştum; fakat (kendisi) iyi veya kötü (herhangi) bir karşılık vermedi.”⁸¹ deyiminde سَوْدَاءَ sözcüğünün müennesi olan سَوْدَاءَ sözcüğü, beyaz renk için kullanılan sözcükle birlikte iletişim kurma noktasında sıkıntı çeken birisine gösterilen tepkinin kinayesi yapılmış ve birçok farklı kültürde olduğu gibi beyaz renge olumlu siyaha ise olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Siyah ve beyaz renklerin birlikte yer aldığı diğer bir deyim, bizi dış tezahürlerin ardında saklı olanı anlamaya sevk edip her hâlükârda tedbirli olmamızı öğütleyen “Her beyaz şey yağ parçası olmadığı gibi her siyah şey de hurma değildir.” anlamındaki وَلَا كَلَّ سَوْدَاءَ تَمْرَةَ cümlesidir.⁸²

2.4. Olumsuzlukların Sembolü Olarak Siyah Renk

Aslında siyah renk bazı Uzak Doğu ülkelerinde sevgi ve mutluluğun simgesi olarak görülmüşse de neredeyse diğer tüm kültürlerde benzeme ve benzetme amacıyla ölüm, yas, tasa, üzüntü, acı, keder ve uğursuzluk gibi birçok manada olumsuzluğun çağrimsal ifadesi yapılmıştır. Özellikle Arap kültüründe siyahlığa atfedilen olumsuzluklar hem çok yaygın hem de tabu haline gelmiştir. Bunun yanı sıra siyah kedi, siyah köpek, siyah yılan gibi birtakım hayvanlar kötü kehanetler ve yeraltı dünyasıyla da (cin-şeytan gibi) ilişkilendirilmiştir.⁸³

⁷⁹ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen İbn Düreyd el-Ezdî, *Mağşûretu İbn Düreyd*, haz. İyid el-Vasif Muhammed (Dubai: Matbaatu Golden City, 2012), 44.

⁸⁰ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Nişârü'l-ehzâr fi'l-leyli ve'n-nehâr* (Kostantiniyye: Matbaatu'l-Cevâhib, 1298), 13-17.

⁸¹ Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, “Humr”, 5/56; “sâde”, 13/35; İbn Sîde, *el-Muğkem ve'l-muhtîtü'l-a'zam*, bîz”, 8/236; İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, “sevede”, 3/225.

⁸² Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (Kahire: Matbaatu's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1374/1955), 2/281; Merzûkî, *Şerhu Dîvânî'l-Ĥamâse*, 1/115.

⁸³ Câhiz, *Kitâbü'l-Hayevân*, 1/291; Muhammed Aceyne, *Mevsû'atu esâtîri'l-‘Arab ‘ani'l-câhiliyyeti ve delâletihâ* (Beyrut: Dâru'l-Fârâbî, 1994), 2/200. Siyah renk Türkçe’de de eş anlamlısı sayılan kara sözcüğü vasıtasıyla kimi cesur ve atılgan kişilere lakap yapılması dışında genelde olumsuzluk için kullanılmaktadır. Zira bazı insanların karakter ve hissiyatlarındaki olumsuzlukları belirtmek üzere gözü kara, içi

Siyah rengin en belirgin olumsuz çağrışımlarından biri ölenin cenazesinde bulunup belli bir süre yasını tutan yakın akrabaları ve sevenlerinin giydikleri elbiselerde göze çarpmaktadır. Bu durum Câhiliye dönemi şiirlerinde de sıklıkla dile getirilmiş, yaşanan acı ve keder kıyafet üzerinden açığa vurulamaya çalışılmıştır.⁸⁴ Ebû Hanîfe ed-Dîneverî'nin (öl. 282/895), halifeliğin Abbasîlerde olması gerektiğini ilk dillendiren Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Abdillâh b. el-Abbas'ın (öl. 125/743) vefat haberini alan tüm Horasanlıların siyah elbise giydiklerine ilişkin haberinden,⁸⁵ bu geleniğin İslâm sonrası dönemde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Buna rağmen bir rengin belli bir coğrafyanın tüm halkı tarafından çağlar boyunca birtakım olumsuzlukların sembolü yapıldığı gibi genel ifadelerden de kaçınmak gerek. Bizi bu sonuca götüren, Endülüslü tarihçi ve edip İbn Dihye el-Kelbî'nin (öl. 633/1235) *وُلِّسُ الْبِيَاضِ هِيَ عَادَةُ أَهْلِ الْأَنْدَلُسِ فِي الْحَزْنِ عَلَى مَوْتَاهُمْ* "Ölülerine karşı duydukları hüznün alameti olarak beyaz elbise giymek Endülüs halkının âdetidir."⁸⁶ şeklindeki açıklamasıdır.

Siyahlığın yan yana getirildiği olumsuz çağrışımların bir diğeri bireylerin toplum içindeki statüsüyle alakalıdır. Biraz daha açacak olursak Arap toplumunda deri rengi siyah olan kişilerin özgürlükten yoksun bireyler olduğu hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde sahip oldukları ten rengine bağlanılmıştır. Bu konuda yazılı kültürün sözlü kültürden pek farkı olduğu söylenemez. Habeşli bir köle (عَبْدٌ حَبَشِيٌّ) veya cârîye (جَارِيَةٌ حَبَشِيَّةٌ) ifadesi neredeyse her kaynaktan karşımıza çıkmaktadır. Hatta kalem-kılıç, ateş-su, yer-gök gibi iki karşıt unsurun kurgusal münazaralarından biri olan gecegündüz atışmasında efendisini geçtiğini nasıl iddia edebilir?" cümlesi gece için sarf edilerek sahip olduğu karanlık köle muamelesine maruz kalma nedeni sayılmıştır.⁸⁷ Bunun varyantları Arap toplumunda o kadar yaygınlık kazanmış ki siyahî birini gören bir kişinin onun kim olduğunu sorma gereksinimi duymadan kendisine doğrudan

kara, kara ruhlu, kara cahil, kara bela, karası elinde, yüz karası, kara ağızlı gibi ifadeler sıklıkla kullanılmaktadır. Aynı şekilde kara yer, kara gün, kara kış, kara liste, kara düzen, kara haber, kara yas, kara bela, kara cehennem, kara borsa, kara para, kara bahtlı, kara leke, kara kara düşünmek, , karalama, karaları bağladı, isteyen bir yüzü vermeyenin iki yüzü kara, ne karanlıkta yat ne kara düş gör, kara gözde olsun yüzde olmasın, ak akçe kara gün içindir, ak gün ağartır, kara gün karartır, el el için ağlamaz; başına kara bağlamaz, ak koyunun kara kuzusu da olur, tencere dibin kara, seninki benden kara, analık fenalık, kara yamalık gibi ölüm, yas, bağnazlık, çirkinlik, kanunsuzluk, şansızlık, cimrilik, korku ve zorluğu tasvir eden atasözü ve deyimlerin tümünde olumsuzluk anlamı ön plandadır.

⁸⁴ bk. Ebû Akil Lebîd b. Rebîa b. Mâlik b. Ca'fer el-Âmirî, *Dîvânu Lebîd b. Rabi'a Şerhu't-Tûsî* (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1414/1993), 47, 60; A'sâ el-Kebîr, *Dîvânu el-A'sâ el-Kebîr*, 127.

⁸⁵ Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend ed-Dîneverî, *el-Aḥbârü't-tvâl*, thk. Abdülmün'im Âmir (Kahire: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâdü'l-Kavmî, 1379/1959), 339.

⁸⁶ Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ferh el-Kelbî, *el-Muṭrib fi eş'âri ehli'l-Mağrib*, thk. İbrahim el-Ebyârî vd. (Beirut: Dâru'l-İlm li'l-Cemîf, ts.), 81.

⁸⁷ Ahmed b. İbrâhîm b. Mustafâ es-Seyyid el-Hâşimî, *Cevâhirü'l-edeb fi edebiyâtı ve inşâ'i luğati'l-Arab* (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1389/1969), 1/268.

köle muamelesi yaptığı yönünde ilginç rivayetlere bile rastlamak mümkündür. Nitekim İsnâaşeriyye'ye göre on iki imamın sekizincisi Alî er-Rızâ b. Mûsâ el-Kâzım'ı (öl. 203/819) hamamda gören birisi “Ey köle suyu başıma dök!” demesi üzerine, “Ne benim ne de bana ‘ey köle’ diyenin bir günahı yok. Suç, bana bu karanlığı reva görenin-dir.”⁸⁸ diyen Ali er-Rızâ'nın bu cevabı mevzubahis edilen konunun dikkat çekici bir örneğini teşkil etmektedir.

Klasik Arap edebiyatında hoşlanılmayan kimi durumlar geceye ve onun zifiri karanlığına da benzetilerek aktarılmaya çalışılmıştır. Örneğin saçlarına düşen akları davetsiz misafir olarak nitelendiren Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî (öl. 354/965) *إعْدُ بَعْدَتَ يَا مُشْبِهًا فِي لَوْنِهِ فِعْلُهُ / لَمْ تَعُدْ مَا أَوْجَبَتْ الْقِسْمَةَ ظُلْمًا مِنْ خَلْقِكَ مُسْتَخْرِجًا / وَالظُّلْمُ مُشْتَقٌّ مِنَ الظُّلْمَةِ* *Uzak ol, yok olasin! Senin iyi bir yanın yok, zaten gözümde gece karanlığından daha siyahsın.* [Bahr-ı basit]⁸⁹ deyip yavaş yavaş beyazlaşan saçlarına olan kızgınlığını gece karanlığına yüklediği olumsuz bir mana ile ortaya koymuştur. Bu durumda benzer söylemlerde bulunan şairlerin, gecenin gerek korkutucu dinginliği gerekse her türlü kötülüğün işlenmesine müsait bir zaman dilimi oluşunu dikkate aldıkları için olumsuz söylemler geliştirdikleri söylenebilir.

Küşâcım lakaplı Ebü'l-Feth Mahmûd b. el-Hüseyn es-Sindî'nin (öl. 360/971) aşâğıda yer verilen beyitlerinde de gecenin rengi üzerinden verilen olumsuz mesajlara temas edilmiştir:

يَا مُشْبِهًا فِي لَوْنِهِ فِعْلُهُ / لَمْ تَعُدْ مَا أَوْجَبَتْ الْقِسْمَةَ
ظُلْمًا مِنْ خَلْقِكَ مُسْتَخْرِجًا / وَالظُّلْمُ مُشْتَقٌّ مِنَ الظُّلْمَةِ

*Ey rengi konusunda eylemine benzeyen! Kaderin gerektirdiği şeyden öteye geçmedin.
Zorba eylemlerin karakterinden alıntıdır ki (zaten) türevidir zulüm (sözcüğü) zulmetin.*

[Bahr-ı Serî]⁹⁰

Küşâcım, hakaret ettiği kişinin eylemlerini deri rengi üzerinden değerlendirdikten sonra bu durumu onun kaderi saymış, zulüm ve zulmet sözcüklerinin etimolojik bağlantılarını da örnek vererek bir nevi bu hakaretlerinin doğru ve yerinde olduğu izlenimini vermiştir.

Aslında efendi, başkan, lider gibi anlamlara gelen سَيِّد sözcüğü ile أسود ve سواد arasındaki kök harflerinin aynı olması siyah rengin karakteristik bir mesaj taşıdığını düşündürse de teorik ve pratikteki örneklerin çoğunda bu minvalde bir anlam kastedil-

⁸⁸ Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnâvût - Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000), 22/156, 157; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed et-Ticânî, *Tuḥfetü'l-'arûs ve nüzhetü'n-nüfûs*, nşr. Celîl el-Atıyye (London: Rıad al-Rayyes Books, 1992), 70. Bu eserin Abdullah b. Muhammed et-Ticânî'ye ait olduğu ve yanlışlıkla babasına nispet edilerek yayımlandığı belirtilmiştir.

⁸⁹ Ebü'l-Feth Osmân b. Cinî İbn el-Mevsilî, *el-Fesr Şerḥu dîvânî'l-Mütenebbî*, thk. Rıza Recep (Dimaşk: Dâru'l-Yenâbi', 2004), 3/448.

⁹⁰ Küşâcım, *Dîvânu Küşâcım*, 413.

memiştir. Dolayısıyla siyah rengi ifade eden sözcüklere etimolojik tahlillerin gerektirdiği anlamlardan çok çevre kültüründen kaynaklı anlamların yüklendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sonuç

Arap dili bazı manaların ifade edilmesi noktasında oldukça zengin bir sözcük dağarcığına sahiptir. Siyah rengin kavram ve anlam boyutu dikkate alındığında bu rengin ifade edilmesi, pekiştirilmesi ve mecazen kullanılmasına ilişkin onlarca sözcük ve ifadeye rastlamak mümkündür. Kendi dönemlerinin en önemli dilcileri tarafından kaleme alınan sözlüklerin yanı sıra gerek İslâm öncesi gerekse İslâm sonrası dönemlerde yaşamış olan şairlerin inşâd ettikleri beyitler siyah renk etrafında şekillenen söz varlığının tespitinde başvurulacak en önemli iki kaynağı oluşturmaktadır.

Arap dilinde siyah, diğer renklere göre hem gerçek hem de sembolik ve mecâzi anlamların daha fazla yüklendiği bir renktir. Ayrıca hem zaman zaman hakarete kaçan olumsuz söylemler hem de karşılıksız aşkın ızdırabıyla dile getirilen özlemler siyah renk aracılığıyla yansıtılmaya çalışılmış ki bu anlamların genelinde Arap Yarımadası'nın yöresel kültürünün izleri net bir şekilde görülmektedir.

Siyah rengin tanımı sayılabilecek açıklamalar ise daha çok bireysel ve sübjektif değerlendirmeler şeklinde olmuştur. Zira kimi âlimlere göre bu renk tıpkı somut bir madde gibi algılanıp görünümünün başka renkler tarafından kapanamaması üzerinden açıklanmış, kimilerine göre kapsam alanı kabul edilmesi mümkün olmayacak düzeyde geniş tutulmuştur. Renkleri ışığın cisimler üzerindeki yayılma çeşitliliği ve potansiyelinden oluşan görsel bir duyum şeklinde açıklayanlara göre ise siyahlık karanlıkla bir tutulduğu için ne ana ne de ara renk olarak değerlendirilmemiştir.

Siyah rengin en belirgin özelliklerinden biri beyaz renk ile olan kullanımı ve bu iki rengin oluşturduğu kombinasyondur. Göze hoş görüldüğü gibi hayatın acı-tatlı olaylarının tasviri noktasında da duygusal bir güzelliği oluşturan siyah-beyaz kombinasyonu genelde saçlardaki siyahlık ve beyazlıkla örneklendirilmiş ve yaşlılık belirtisi olarak algılanan beyaz saçın sebep olduğu fiziksel değişimlerin zamansız olduğuna işaret edilmiştir. Bazen atasözleri, deyimler, beyitler ve olumlu anlamda düşünmeye yönlendiren hikmetli cümlelerde de karşımıza çıkan bu kombinasyona o kadar ilgi çekici anlamlar yüklenmiş ki birbirinin karşıtı olan bu renklerin biri adeta diğerrinin mütemmimi mesabesinde görülmüştür.

Kaynakça

- Antere b. Şeddâd. *Dîvânu 'Antere*. thk. Muhammed Saîd Mevlevî. Kahire: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1390/1970.
- A'şâ el-Kebîr, Ebû Basîr Meymûn b. Kays b. Cendel el-Bekrî. *Dîvânu el-A'şâ el-Kebîr*. thk. Muhammed Hüseyin. b.y.: Mektebetü'l-Âdâb el-Matbaatu'n-Numûzeciyye, 1950.
- A'şâ Hemdân, Ebü'l-Musabbih Abdurrahmân b. Hâris. *Dîvânu A'şâ Hemdân ve aḥbâruḥ*. thk. Hasan İsâ Ebû Yâsîn. Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1403/1983.
- Ahtal, Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt. *Dîvânu el-Aḥtal*. haz. Mehdî Muhammed Nâsiruddîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1414/1994.
- Asmaî, Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Bâhilî. *el-Aşma'ıyyât*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Abdüsselâm Hârûn. Beyrut: y.y. 5. Basım, 1375/1955.
- Aceyne, Muhammed. *Mevsû'atu esâḫiri'l-'Arab 'ani'l-câhiliyye ve delâletihâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fârâbî, 1994.
- Ahmed el-Hâşimî. *Cevâhirü'l-edeb fi edebiyâti ve inşâ'i lugati'l-'Arab*. Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1389/1969.
- Bağcı, Serpil. "İslam Toplumlarında Matemî Simgeleyen Renkler: Mavi, Mor ve Siyah". *Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları*, 2, (1996), 163-168.
- Bişr b. Ebî Hâzım, Ebû Nevfel el-Esedî. *Dîvânu Bişr b. Ebî Hâzım el-Esedî*. nşr. Mecîd Tarrâd. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1415/1994.
- Butrus b. Bûlus el-Bustânî. *Muḫḫü'l-Muḫḫ*. Beyrut: Dâiretü'l-Maâcim Mektebetu Lübnan, 1987.
- Büyükçoşkun, Kudret. "Arabistan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 16 Temmuz 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/arabistan>
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Maḥbûb. *Rasâ'ilü'l-Câhiz*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâneci, 1384/1964.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Maḥbûb. *Kitâbü'l-Ḥayevân*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 8 Cilt. Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1385/1965.
- Cemîl Buseyne, Ebû Amr Cemîl b. Abdillâh b. Ma'amer el-Uzrî. *Dîvânu Cemîl Buşeyne*. nşr. Butrus el-Bustânî. Beyrut: Dâru Beyrut, 1402/1982.
- Cerîr b. Atıyye. *Dîvânu Cerîr bi şerḫi Muḫammed b. Ḥabîb*. thk. Numan Muhammed Emin Taha. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif, 2. Basım, ts.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *eş-Şihâḫ tâcü'l-lüga ve Şihâḫü'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 2. Basım, 1399/1979.
- Cirân el-Avn en-Numeyrî, Âmir el-Hâris b. Kelefe. *Dîvânu Cirâni'l-avn en-Numeyrî*. thk. Karîn Sâdır. Beyrut: Dâru Sâdır, 1999.

- Düreyd b. es-Simme, Ebû Amr. *Dîvânu Düreyd b. eş-Şimme*. thk. Ömer Abdürresül. Beyrut: Dâru'l-Maârif, ts.
- Entâkî, Davûd b. Ömer. *Tezyînü'l-esvâk bi tafşîli eşvâki'l-uşşâk*. thk. Emîn Abdülcâbir el-Buhayrî. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Beyânî'l-Arabî, ts.
- Emel Mahmûd Abdülkâdir Ebû Avn. *el-Levn ve eb'âduh fi'ş-şiri'l-Câhili Şu'arâ'u'l-mu'al-lakât enmûzecen*. Nablus: Câmi'âtü'n-Necâh el-Vataniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn vd. 16 Cilt. Mısır: ed-Dâru'l-Mısıriyye li't-Telif ve't-Terceme, ts.
- Ebû Amr eş-Şeybânî, İshâk b. Mirâr, *Kitâbü'l-Cîm*. thk. İbrahim el-Ebyârî - Abdülalîm et-Tahâvî, 3 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-âmmelî Şuûni'l-Metâbi'i'l-Emîriyye, 1294/1974.
- Ebû Alî el-Kâlî, İsmâîl b. el-Kâsım b. Ayzûn. *Kitâbü'l-Emâlî ve'z-zeylu ve't-tenbih*. 4 Cilt. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmmelî'l-Kitâb, 1975.
- Ebû Züeyb el-Hüzelî, Huveylid b. Hâlid b. Muharris. *Dîvânu Ebî Zü'eyb el-Hüzelî*. thk. Aḥmed Halîl eş-Şâl. Port Said: Merkezü'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İslâmiyye, 1435/2014.
- Ebû Zeyd el-Ensârî, Saîd b. Evs b. Sâbit. *Kitâbü'n-Nevâdir fi'l-luğa*. thk. Muhammed Abdülkâdir Ahmed. Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1401/1981.
- Ebû'l-Atâhiye, Ebû İshâk İsmâîl b. el-Kâsım b. Süveyd. *Dîvânu Ebi'l-Atâhiye*. Beyrut: Dâru Beyrut, 1406/1986.
- Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *el-Eğânî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1415/1994.
- Ebû'l-Hasan et-Tehâmî, Ali b. Muhammed. *Dîvânu Ebi'l-Hasan Ali b. Muhammed et-Tehâmî*. thk. Muhammed Abdurrahman er-Rabîc. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1402/1982.
- Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, Ahmed b. Dâvûd b. Venend. *el-Aḥbârü't-tivâl*. thk. Abdül-mün'im Âmir. Kahire: Vizâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâdü'l-Kavmî, 1379/1959.
- Erten, Nesrin Bayraktar. "Kara ve Siyah Renk Adlarının Türkçedeki Kavram ve Anlam Boyutu Üzerine". *Dil Dergisi*, 126 (2004), 56-77.
- Ferezdak, Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa'saa. *Dîvânu'l-Ferezdak*. thk. Ali Fâ'ûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1407/1987.
- Feyyûmî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Alî. *el-Mişbâhu'l-münîr fi ğarîbi's-şerḥi'l-kebîr li'r-Râfi'i*. thk. Abdülazîm eş-Şinnâvî. Kahire: Dâru'l-Maârif, 2. Basım, 1397/1977.

- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Ķāmûsü'l-muĥîṭ*. thk. Komisyon. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 1426/2005.
- Gündüzöz, Soner. "Kur'ân'da Renklerin Büyülü Gücü Semiotik Bir İnceleme". *EKEV Akademi Dergisi*. 16, (Yaz 2003), 71-84.
- Gündüzöz, Soner. "Arap Sözlük Bilimi ve Sözlük Çalışmaları". *İslam Medeniyetinde Dil İlimleri Tarih ve Problemler*, 23-77. ed. İsmail Güler. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Güfta, Hüseyin. "Bâkî Divanı'nda Siyah Renkli Unsurlar". *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4/8, (2009), 1314-1373.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdırrahmân. *Kitâbü'l-ʿAyn müratteben alâ ĥurûfi'l-muʿcem*. thk. Abdulhamîd Hindâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Hâris b. Hillize, Ebû Ubeyde. *Dîvânu el-Ĥâris b. Ĥillize*. haz. Emîl Bedî' Ya'kûb. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1411/1991.
- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed. *Şerĥu Dîvâni ʿAntere*. haz. Mecîd Tarrâd. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1412/1992.
- Hatîb et-Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Alî b. Muhammed. *Şerĥu Dîvâni Ebî Temmâm*. thk. Râcî el-Esmer. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2. Basım, 1414/1994.
- Hufâf b. Nüdbe es-Sülemî. *Şîru Ĥufâf b. Nudbe es-Sülemî*. thk. Nuri Hammûdî el-Kaysî. Bağdad: Matbaatu'l-Maârif, 1968.
- İcî, Ebû'l-Fazl Adudüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdilgaffâr. *el-Mevâkıf fî ʿilmi'l-kelem*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 2005.
- İmruülkays, Ebû Vehb Hunduc b. Hucr b. el-Hâris. *Dîvânu İmri'i'l-Ķays ve mulĥaĥâtuĥ bi şerĥi Ebî Saʿid es-Sükkerî*. thk. Enver Ayan Ebû Süveylim - Muhammed eş-Şevâbike. 2 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri: Merkezi Zâyid li't-Türâs ve't-Târiĥ, 1421/2000.
- İliyyâ el-Hâvî. *Şerĥu Dîvâni'l-Fereздаĥ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Lübnânî Mektebetü'l-Medrese, 1983.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî. *Ġarîbü'l-ĥadîş*. nşr. Abdülmuʿtî Emîn Kalʿacî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004.
- İbnü's-Sikkît, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk. *Kitâbü'l-Elfâz*. thk. Fahreddîn Kabâve. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1998.
- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed. *Şerĥu'l-Ķaşâʿidi's-sebʿi't-tivâli'l-Câhiliyyât*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Dâru'l-Maârif, 5. Basım, ts.

- İbnü'l-Enbârî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım b. Muhammed. *ez-Zâhir fî me'ânî ke-limâti'n-nâs*. thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1412/1992.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh. *Târîhu medîneti Dîmaşk*. thk. Ebû Saîd Ömer b. Garâme el-Amrevî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed. *el-İkdü'l-ferid*. thk. Müfid Muhammed Kamiha - Abdülmecîd et-Terhînî. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1404/1983.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân. *el-Fesr Şerhu İbn Cinnî el-kebir 'alâ divâni'l-Mütenebbî*. thk. Rıza Recep. 4 Cilt. Dîmaşk: Dâru'l-Yenâbî, 2004.
- İbn Dihye el-Kelbî, Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Alî. *el-Muṭrib fî eş'âri ehli'l-Mağrib*. thk. İbrahim el-Ebyârî vd. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Cemî, ts.
- İbn Ebû Avn, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Ahmed. *Kitâbü't-Teşbihât*. nşr. Muhammed Abdülmüîd Hân. London: Câmîatu Cambridge, 1369/1950.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1372/1972.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm. *el-Faşl fi'l-milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihâl*. 5 Cilt. b.y. Mektebetü's-Selâmi'l-Alemiyye, ts.
- İbn Hüzeyl el-Endelüsî, Ebü'l-Hasen Alî b. Abdirrahmân. *Hilyetü'l-fürsân ve şu'arâ'u's-sec'ân*. nşr. Muhammed Abdülganî Hasan. Kahire: Dâru'l-Maârif, 1369/1949.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Sîde. *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-a'zam*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. 7 Cilt. Kahire: Ma'hedü'l-Mahtûtât bi Câmîati'l-Lügati'l-Arabiyye, 1393/1973.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Sîde. *el-Muḥaşşas*. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. nşr. Muhammed Nâsirüddîn el-Albânî. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Komisyon. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem. *Nişârü'l-ehzâr fi'l-leyli ve'n-nehâr*. Kostantiniyye: Matbaatu'l-Cevânib, 1298.
- İbn Meymûn, Ebû Gâlib Muhammed b. el-Mübârek b. Muhammed. *Münthe't-ṭ-ṭaleb min eş'âri'l-'Arab*. thk. Muhammed Nebîl Turayfî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1999.
- İbn Mukbil, Ebû Kâ'b Temîm b. Übey b. Mukbil b. Avf el-Aclânî. *Divânu İbn Mukbil*. thk. İzzet Hasan. Beyrut: Dâru's-Şarki'l-Arabî, 1416/1995.

- İbn Düreyd el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Cemheretü'l-lüga*. thk. Remzî Münîr Ba'lbekî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- İbn Düreyd el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen. *Mağşûretu İbn Düreyd*. haz. İyd el-Vasif Muhammed. Dubai: Matbaatu Golden City, 2012.
- İbn Dürüsteveyh, Ebû Muhammed Abdullah b. Ca'fer. *Taşhîhu'l-Faşîh*. thk. Muhammed Bedevî el-Mahtûn – Ramazan Abdüttevâb. Kahire: Metâbiu't-Ticâriyye, 1425/2004.
- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Şubhu'l-a'sâ fi şınâ'ati'l-inşâ*. 14 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1340/1922.
- Küşâcim, Ebü'l-Feth Mahmûd b. el-Hüseyn. *Dîvânu Küşâcim*. thk. Nebevî Abdülvâhid Şa'lân. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1417/1997.
- Kudâme b. Ca'fer, Ebü'l-Ferec el-Bağdâdî. *Cevâhirü'l-elfâz*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. Kahire: y.y. 1350/1932.
- Kutâmî, Umeyr b. Şüeym b. Amr. *Dîvânu'l-Kuţâmî*. thk. İbrahim es-Sâmîrî – Ahmed Matlub. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1960.
- Kuranmeali.com*. Erişim 6 Nisan 2021. AyetKarsilastirma.php?sure=24&ayet=40
- Lebîd b. Rebîa el-Âmirî, Ebû Akîl. *Dîvânu Lebîd b. Rabi'a Şerhu't-Tûsî*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1414/1993.
- Merzûkî, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu Dîvâni'l-Hamâse*. haz. Ğarîd eş-Şeyh - İbrahim Şemsüddîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1434/2003.
- Meydânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm. *Mecma'u'l-emşâl*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 2 Cilt. Kahire: Matbaatu's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1374/1955.
- Mutarriżî, Ebü'l-Feth Burhânüddîn Nâsır b. Abdisseyyid. *el-Muğrib fi tertîbi'l-Mu'rib*. thk. Mahmûd Fâhûrî - Abdülhamîd Muhtâr. 2 Cilt. Haleb: Mektebetu Üsâme b. Zeyd, 1399/1979.
- Mufaddal ed-Dabbî, Ebü'l-Abbâs Mufaddal b. Muhammed. *el-Fâhîr fi'l-emşâl*. haz. Muhammed Osman. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Nâbiga ez-Zübyânî, Ebû Ümâme Ziyâd b. Muâviye. *Dîvânu en-Nâbiga ez-Zübyânî*, haz. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr. Cezayir: eş-Şerîketü'l-Vataniyye li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1976.
- Nâbiga el-Ca'dî, Ebû Leylâ Kays b. Abdillâh b. Rebîa. *Dîvânu en-Nâbiga el-Ca'dî*. thk. Vâdih es-Samed. Beyrut: Dâru Sâdir, 1998.
- Nasîrüddîn et-Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Muhammed b. el-Hasen. *Telhîşü'l-Muḥaşşal el-ma'rûf bi Nakdi'l-Muḥaşşal*. Beyrut: Dâru'l-Edvâ', 1405/1985.

- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl. *Şerhu'l-kaşâ'idî't-tis'î'l-meşhûrâtî'l-mevsûmeti bi'l-Mu'allaqât*. thk. Ahmed Hattâb. 2 Cilt. Bağdat: Dâru'l-Hurriye li't-Tabbâ'a, 1393/1973.
- Nemerî, Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ali. *Kitâbü'l-Mülemma'*. thk. Vecihe Ahmed es-Sezal. Dımaşk: Matbaatu Zeyd b. Sâbit, 1396/1976.
- Nüveyrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb b. Muhammed. *Nihâyetü'l-ereb fi fûnûni'l-edeb*. thk. Müfîd Kamîha. 33 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2004.
- Özcan, Behiye Asude. "Türk ve Slav Kültüründe Siyah Renk", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 5/18 (2018), 269-292.
- Parlak, Sevda Demir. *Kadın Giyim Modasında Siyah Renk*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Radî el-Esterâbâdî, Necmü'l-eimme Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu'ş-Şâfiye*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd vd. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1402/1982.
- Radî el-Esterâbâdî, Necmü'l-eimme Radiyyüddîn Muhammed b. el-Hasen. *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*. nşr. Yûsuf Hasan Ömer. 4 Cilt. Bingazi: Menşûrâtu Câmiati Karyûnus, 2. Basım, 1996.
- Safedî, Ebü's-Safâ Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnâvût - Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1420/2000.
- Sâbit b. Ebü Sâbit. Ebü Muhammed Saîd el-Kûfî el-Lugavî. *Halku'l-insân*. thk. Abdüsettar Ahmed Ferrâc. Kuveyt: Matbaatu Hukûmeti Kuveyt, 2. Basım, 1985.
- Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî. *et-Ta'rîfât*. haz. Muhammed Bâsil Uyûn es-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- Seâlibî, Ebü Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *Yetîmetü'd-dehr fi mehâsini ehli'l-âşr*. nşr. Müfîd Muhammed Kumeyha. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1403/1983.
- Seâlibî, Ebü Mansûr Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâîl. *Fıkhü'l-luğa ve sırrü'l-Ârabiyye*. haz. Yasin el-Eyyûbî. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye Seydâ, 2. Basım, 1420/2000.
- Sa'leb, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd eş-Şeybânî. *Kitâbü'l-Faşîh*. nşr. Von Barth. Leipzig: y.y. 1876.
- Sîbeveyhi, Ebü Bişr Amr b. Osmân b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. 5 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 3. Basım, 1408/1988.
- Sükkerî, Ebü Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh. *Divânu'l-Hüzeliyyîn*. 3 Cilt. Kahire: Matbaatu Dâri'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 2. Basım, 1995.

- Sükkerî, Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh. *Şî'ru'l-Ahḫtal Ebî Mâlik Ğyâs b. Ğavs et-taglebî*. thk. Fahreddin Kabâve. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1414/1996.
- Sükkerî, Ebû Saîd el-Hasen b. el-Hüseyn b. Ubeydillâh. *Dîvânu Ebi'l-Esved ed-Düelî*. thk. Muhammed Hasan Âl Yâsîn. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl, 1418/1998.
- Şemmâh b. Dırâr. *Dîvânu eş-Şemmâh b. Zîrâr ez-Zübyânî*. thk. Selâhüddîn el-Hâdî. Kahire: Dâru'l-Maârif bi Mısır, 1968.
- Şihâbüddîn el-Hafâcî, Ahmed b. Muhammed b. Ömer. *Şerhu Dürreti'l-ğavvâş fi evhâmi'l-ğavâş*. thk. Meysûn Abdüsselam Necib. Abu Dabi: Dâru'l-Kütübi'l-Vataniyye, 1433/2012.
- Tarafe (Amr) b. el-Abd el-Vâilî, Ebû Amr. *Dîvânu Tarafe b. el-Abd*. haz. Mehdî Muhammed Nasırüddin. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1423/2002.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahrüddîn. *Şerhu'l-Makâşid*, thk. Abdurrahman Umeyre. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 3. Basım, 1419/1998.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid. *Keşşâfû ıṣṭilâḫâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*. thk. Ali Dahrûc. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetu Lübnan, 1996.
- Topaloğlu, Aydın. "Renk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 24 Kasım 2020. <https://islamansiklopedisi.org.tr/renk#2-felsefe>
- Tenûhî, Ebû Alî el-Muhassin b. Alî b. Muhammed el-Kâdî. *Nişvârü'l-muḫâḫara ve aḫbârü'l-müzâkere*. nşr. Abbûd eş-Şâlcî. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdir, 2. Basım, 1995.
- Ticânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Tuḫfetü'l-ʿarûs ve nüzhetü'n-nüfûs*, nşr. Celîl el-Atiyye. London: Riad al-Rayyes Books, 1992.
- Ubeyd b el-Ebras el-Esedî. *Dîvânu Ubeyd b. el-Ebraş*. thk. Eşref Ahmed Adare. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1414/1994.
- Ukaylî, Beşşâr b. Bürd. *Dîvânu şî'ri Beşşâr b. Bürd*. thk. es-Seyyid Bedrüddîn el-Alevî. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1981.
- Ukaylî, Beşşâr b. Bürd. *Dîvânu Beşşâr b. Bürd*. nşr. Muhammed et-Tâhir b. Âşûr. 2 Cilt. Cezair: Vizâretü'l-Evkâf, 2007.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemü'l-büldân*. thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. thk. Şuayb el-Arnâvût. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1402/1982.
- Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed el-Hüseynî. *Tâcü'l-ʿarûs min cevâhiri'l-Ḳâmûs*. thk. Hüseyin Nessâr. 40 Cilt. Kuveyt: Matbaatu Hükümeti'l-Kuveyt, 1969.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Fâ'ik fi ğarîbi'l-ĥadîs*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî - Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. 4 Cilt. Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbi'l-Halebî ve Şurekâuh, 2. Basım, ts.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *Esâsü'l-belaĝa*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn e's-Sûd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.

Zübeydî, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Abdillâh. *Laĥnü'l-avâm*. thk. Ramazan Abdüttevâb. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2. Basım, 1420/2000.

Zevzenî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed. *Şerĥu'l-Mu'allakâti's-seb'*. thk. Komisyon. Beyrut: ed-Dâru'l-Âlemiyye, 1413/ 1992.

Zürümme, Ebü'l-Hâris Gaylân b. Ukbe b. Ma'dî b. Amr. *Dîvânu Zürümme*. haz. Ahmed Hasan Besec. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1995.

Colour Black in Arabic from in Perspective of Concept and Meaning Dimension

Extended Abstract

The concepts formed in the thought of human are his actions to produce meaning and this action is formed by the language depending on his development level. However, each concept becomes functional with the fact that it is open meaning changes through the historical process and with meaning layers occurring at this time. So, the concept and meaning dimension of a being can merely be established with the richness of the words reflected to the language and expressions. Without doubt, the existence of some meanings and differences and diversities in Arabic will not only make the framework of both dimensions but also it will facilitate to obtain some information within this context. Because Arabic with an ancient past has many distinctive features such as both rich vocabulary source and numerous metaphorical use, especially with the phenomenon of masculinity and femininity and potential to possess secondary and connotation meanings, and its ability to literary arts and the broadness of its derivativeness. In fact, it is possible to determine these distinctive features of Arabic by looking into the existence of word formed around many meanings, which is clearly seen in the case of words and expressions used in conceptual and meaning dimension of colour black. Besides the dictionaries written by prominent linguists of the time, the poetic lines uttered by poets of both pre and post-Islamic periods make the two important sources to be applied in determining the vocabulary source formed the colour in question. Because while the analysis of any concept is made, it sets significance to examine the poetry magazines as the divans and anthologies of classical period poets accepted as one of the primitive lexicon work in terms of pursuing the conceptual diversity traces. In this context, as well as the meanings attributed to the colour black, the words used to express this colour, the stereotypes used to make it clear and reinforce it on the basis of the entity with which it is identified, its use in some sentence phrases and idioms with different colours, its expression with words used for black people, the existence of a rich vocabulary are witnessed in making the metaphorical language of platonic love, individual desires and longings in the form of *sawād al-ḳalb* (the black of heart) (القلْب) (سواد) in general. On the other hand, trying to describe it with the words *akhḍar* (أخضر) and *khudr* (خضر) meaning skin colour and pitch dark green in classical Arabic poetry shows that these words mean blackness and darkness. Considering the negative connotations of the colour black and the positive connotations of green, the fact that the skin colour is called “akhḍar” (green) in the Arab society indirectly brings to mind the discomfort felt when the dark skin colour is described as *aswad* (black) (أسود).

In the Arabic, black is a colour that has both literal and symbolic and figurative meanings, and it is mostly used with white. This is the most important feature that

distinguishes it from other colours. The combination of black and white, which creates a spiritual beauty in the depiction of the bitter-sweet events of life, as well as pleasing to the eye, is often seen over the black and whiteness of the hair, as well as in proverbs, idioms and sentences that lead to positive thinking. In fact, if the messages intended to be given through words of wisdom, poetry, idioms and proverbs are examined, it can be said that these colours, which are opposite to each other, are used as a complement to the other. The opinions put forward about the explanations that can be considered as the definition of this colour are at least as remarkable as the vocabulary formed around this colour. Because, according to some scholars, this colour is perceived as a concrete substance and explained by the fact that it cannot be covered by other colours, and according to some, its scope is almost ignored. According to some, it is defined as “the perception of the light emitted by the objects with the eyes or a visual sensation consisting of the spread, variety and potential of the light on the objects” and counted as neither primary nor secondary colours.

When we look at the pre and post-Islamic literature, it will be seen that the colour black, which is the opposite of white, which is perceived as a symbol of beauty and attractiveness, is approached beautifully and positively only when it comes to the lover's hair, eyes and moles on his body. These colour othering discourses, are used more in situations such as, acts of humiliation and contempt, signs of destruction and devastation, symbolizing pain, grief and creepiness. In addition, both the negative discourses that are sometimes insulting and the longings expressed with the suffering of unrequited love are tried to be reflected through the meanings attributed to the colour black; and it is clearly seen that in general sense of these meanings, the traces of the local culture of the Arabian Peninsula, the prejudices that a person acquires later and the traditions that become taboo are evident. Sometimes, some disliked situations are tried to be conveyed by poets and literary men as similarizing them to the night and its pitch darkness. In this case, it can be said that the poets, who have similar discourses, have developed negative discourses because they have taken the frightening calmness of the night into account and the fact that it is a period suitable for all kinds of evils to be committed.

Although the root letters of the word سَوَدٌ, which is a derivative of the verbs يَسْوُدُ - سَادَ and meaning such as master, president, leader, chief, gentleman, and سَوَادٌ and أَسْوَدٌ are the same, and suggest that the colour black carries a characteristic message, it is seen that most of the theoretical and practical examples do not have a positive meaning.

Keywords: Arabic Language, Arab Literature, Concept, Meaning, Black, Colour.